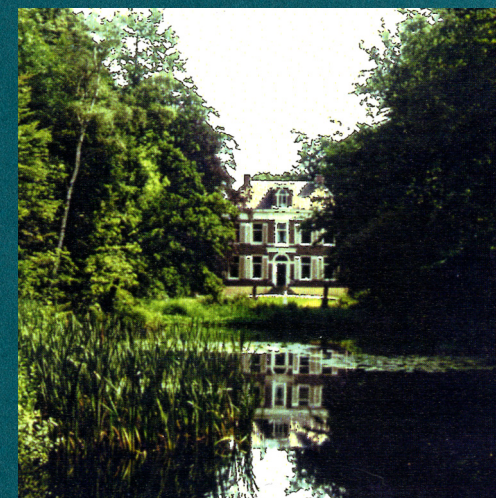

TOELICHTING

bij het besluit tot aanwijzing van
het beschermde dorpsgezicht **Landgoederenreeks Eelde-Paterswolde**
gemeente Eelde (Drenthe)
ex artikel 35 Monumentenwet 1988

TOELICHTING

bij het besluit tot aanwijzing van
het beschermde dorpsgezicht **Landgoederenreeks Eelde-Paterswolde**
gemeente Eelde (Drenthe)
ex artikel 35 Monumentenwet 1988

foto "Vennebroek" te Paterswolde

N.B.
Opgesteld als besluit,
doch voorstel tot aanwijzing
pas in procedure sinds:

15 FEB. 1995

Eelde, landgoederenreeks Eelde-Paterswolde

De staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke ordening en Milieubeheer zijn bevoegd om gezamenlijk beschermde stads- en dorpsgezichten aan te wijzen. Het rechtsgevolg van de aanwijzing is dat de gemeenteraad ter bescherming van een stads- of dorpsgezicht een bestemmingsplan, als bedoeld in de Wet Ruimtelijke Ordening, vast moet stellen. In die zin kan de aanwijzing tevens een stimulans betekenen voor een te voeren ruimtelijk kwaliteitsbeleid.

In totaal zijn er in Nederland meer dan 300 beschermde stads- en dorpsgezichten met een geschiedenis die teruggaat tot vóór het jaar 1850. In het kader van het Monumenten Inventarisatie Project is de stedenbouw uit de periode 1850-1940 landelijk geïnventariseerd. Het besluit om het beschermde dorpsgezicht landgoederenreeks Eelde-Paterswolde aan te wijzen vloeit voort uit die inventarisatie.

Inleiding

Het gebied is gelegen op de noordrand van het centraal Drentse zandgebied, op een flank van de Hondsrug. Het ligt op de overgangszone tussen de pleistocene zandgronden van het uit grondmorene bestaande hoogterras en de jonge zeeklei van Groningen. Door de aanwezigheid van de beekdalen de Drentse Aa en het Eelder Diep verkreeg het gebied een militair strategisch belang ten opzichte van Groningen.

Naast de agrarische betekenis heeft het gebied vanwege die strategische ligging een ontwikkeling doorgemaakt naar een buitenplaatsenreeks die zijn oorsprong heeft in een serie versterkte buitenhuizen (havezathen). De functionele en ruimtelijke ontwikkeling van het gebied raakte in de loop van de negentiende eeuw meer gerelateerd aan de stad Groningen met als resultaat een villa-achtige ontwikkeling.

Het beschermingsbelang is gebaseerd op het gegeven dat de buitenplaatsenreeks een in ieder geval voor Drenthe, uniek gebied is met een relatief hoge gaafheid en herkenbaarheid. Dit geldt voor de nederzettingsstructuur, het historisch waardevolle bebouwingsbeeld en de relatie met het landschap in ruimer verband.

Ontstaan en ontwikkeling

Het gebied kent op de hoger gelegen delen een dekzandpakket dat gevormd is tijdens de laatste ijstijd (Weichselien). Deze gronden waren bij uitstek geschikt als esgronden zoals bij voorbeeld de Vosberger Es. Daarnaast waren delen van het gebied met heide bedekt of bebost.

Met name in het laag gelegen noordelijke deel van het gebied vond er tijdens het Holocene vervolgens laagveenvorming plaats. Deze gronden werden waarschijnlijk tijdens de late Middeleeuwen ontgonnen en als groenlanden in gebruik genomen. Aan de noordoostrand van het gebied werden verveningen uitgevoerd (Friese Veen).

Vanwege de strategische ligging ten opzichte van Groningen en de bodemgesteldheid (veenmoerassen) kwamen er in de gemeente op diverse plaatsen versterkte huizen. In het gebied Landgoederenreeks Eelde-Paterswolde kwam reeds in de middeleeuwen de havezathe Oosterbroek.

Op een topografische kaart uit 1853 is de havezathe niet meer aanwezig zoals ook andere havezathen in de gemeente al zijn verdwenen. Daarvoor in de plaats verzezen met name in de 18de en 19de eeuw diverse buitenverblijven van vooral Groninger notabelen die zich hier gingen vestigen. Naast de bouw van de buitenhuizen werd ook de inrichting van de erven ter hand genomen. Het kaartbeeld van 1853 geeft een goede weergave van de situatie. Herkenbaar is de doorlopende afwisseling van landbouwgronden, bospercelen, parkaanleg, laanbeplantingen en de situering van de diverse behuizingen.

Ook een topografische kaart uit 1920 toont die aaneengesloten gordel van buitenplaatsen. Hierin komt verandering in de na-oorlogse situatie doordat het gebied tussen Lemferdinge en Vennebroek wordt gebruikt ten behoeve van de uitbreiding van het dorp Paterswolde. Hierdoor (zie de topografische kaart 1979) is als het ware een wig gedreven in het gebied waardoor een verdere analyse van het gebied uiteen kan vallen in een deelgebied 'Eelde' (kaarten: deelgebied 1) en een deelgebied 'Paterswolde' (kaarten: deelgebied 2).

Deelgebied Eelde (1)

Ten opzichte van het deelgebied Paterswolde ligt dit deel op een hogere rug waar een zandige ondergrond aanwezig is met hier en daar enkele kleine hoogveen stukken. In meer oostelijke richting liggen de lagere gronden van het beekdallandschap van de Drentse Aa. Door deze omstandigheden gecombineerd met de nabijheid van de stad Groningen werd het bij uitstek een locatie voor versterkte huizen.

Het oudst is waarschijnlijk Lemferdinge met een eerste vermelding 1447. In 1766 verkreeg het op verzoek van de toenmalige eigenaar Drederik Otto van Dörnberg Heiden het recht van havezathe. Een door Van Dörnberg opgedragen verkoopadvertentie uit de Groninger Courant van 1782 geeft een indruk van de omvang: den huize Lemferdinge en onderhorige landerijen bestaande in een Heeren Huis, voorzien met twaalf zoo behangen als onbehangen kamers, ruime kelders, schathuizen waarin logement voor domestiquen, koetshuis, stallinge voor paarden en beesten, groote tuinen en moeskerijen, weide, hooy en korenlanden, wel aangelegde bosschen van zwaar eiken en ander kaphout, tuinmans en boerenwoningen, velden en turfveenen, aanzienlijk gestoelte en graven in de kerk, regt van jagt, visscherij en comparitie ten Landsdag etc'. Nadat het recht van havezathe werd overgebracht naar een ander erf werd Lemferdinge verkocht. De volgende belangrijke eigenaar was luitenant-generaal Jean Baptiste Dumonceau. Deze bevelhebber van het Bataafse leger restaureerde het huis en wijzigde de tuinaanleg. Een tekening die door hem zelf werd gemaakt, toont enkele geometrische patronen rond het oorspronkelijke huis. Meer in zuidoostelijke richting (waar nu Huis de Duinen ligt) werd een in Landschapsstijl aangelegde tuin aangegeven.

In 1811 werd het door noodweer gehavende huis verkocht aan Hendrik Uges die het in 1812 sloopte met uitzondering van het westelijke schathuis. Eveneens in 1811 werd het door Dumonceau in Landschapsstijl ontworpen terrein verkocht. Onduidelijk is nog of het ontwerp op dat moment was uitgevoerd maar aangenomen wordt dat in de periode tussen 1811 en 1835

door Lucas Pieter Roodbaard eveneens een aanleg is ontworpen en uitgevoerd. Mogelijk was de aanleiding voor deze parkaanleg het in die jaren gebouwde Huis de Duinen.

Ten zuiden van de oorspronkelijke gronden van Lemferdinge ligt de ontsluitingsweg voor het gebied, de huidige Vosbergenlaan. De weg liep door heide, bosrestanten en houtwallen en tussen de Vosberger en Eelder es. Dit terrein kent een oude bewoningsgeschiedenis gezien de aanwezigheid van een grafheuvel uit het neolithicum of de bronstijd.

Het gebied werd later tot het landgoed Vosbergen ontwikkeld. Een eerste aanzet hiertoe dateert uit 1890 toen Wilhelmina Berendina Groeneveld uit Groningen hier een boerderij kocht met ongeveer 7 ha grond. In 1894 werd het huis verbouwd tot zomerhuis en als zodanig in gebruik genomen. Na een verbouwing in 1917 ging het echtpaar Kraus-Groeneveld zich vestigen in de villa Vosbergen. Een laatste verbouw dateert uit 1925. Naast deze verbouwingen is dit jonge landgoed door een sterk aankoop beleid uitgebreid tot een totale omvang van ruim 79 ha. Van deze gronden is een gedeelte buiten het te beschermen gezicht gelegen. Het omvat de groenlanden ten oosten van het gebied. De binnen het gezicht vallende gronden werden grotendeels ingericht als wandelpark.

Meest zuidelijk in het gebied ligt Oosterbroek. In het begin van de 17de eeuw wordt Oosterbroek voor de eerste maal vermeld op de lijst van havezathen in Drenthe. De bewoner is Steven Horenkens, lid van de Ridderschap van de Landschap Drenthe. Oosterbroek gelegen op de westelijke oeverwal van het stroomdal van de Drentsche Aa, is dan een bezit van enig aanzien. In 1781 worden Mr. Tonco Modderman en zijn echtgenote voor 30.000 gulden de nieuwe eigenaar. Ter verfraaiing van zijn bezit laat Modderman omstreeks 1785, volgens de toen gangbare formele stijl, toegangswegen naar de havezathe vervangen door twee lanen. Tot die stijl hoorde ook de aanleg van sterrebos-

sen, moestuinen, doolhoven en wildbossen. Langs de noordelijke zichtlaan werd een sterrebos aangelegd, langs de zuidelijke zichtlaan een moestuin en een beukenbos. Oosterbroek kreeg daarmee de allure van een typische buitenplaats. Het oude huis Oosterbroek werd in 1836 afgebroken in opdracht van M.R.W. Hora Siccama. Iets westelijker werd een nieuw huis gebouwd (dat in 1922 afbrandde en werd vervangen door het huidige pand). Rond die tijd werd het oostelijk gedeelte van de bestaande tuinaanleg getransformeerd door L.P. Roodbaard. De formele aanleg met zichtassen, een grand canal en een berg werd omgevormd volgens de Roodbaard vertrouwde ingrediënten van de Landschapsstijl oftewel een slingerende vijver, kronkelende paden en een weelderig beplantingspatroon.

In het gedeelte tussen de aanleg van Roodbaard en de Vosbergenlaan zijn enkele dienstwoningen en weidekampen komen te liggen.

Ten westen van de Kromme Laan werd in 1870 een nieuw huis gebouwd voor de zoon van Siccama. Vanaf dat moment staat het westelijk deel van het terrein bekend als Hoog Hullen totdat in 1890 het eigendom overgaat naar de Vereniging tot Bevordering van het herstel van Drankzuchtigen die het terrein tot Nieuw Hoog Hullen heeft omgedoopt. Vanaf 1890 zijn overigens ten behoeve van de Verenigingen diverse aanpassingen gedaan. Zo werd onder meer het monumentale huis Hoog Hullen uitgebreid met nieuwe vleugels. Ook werden in dit gebied rond 1940-1945 twee bunkers gebouwd ter bescherming van het vliegveld. Het parkgebied heeft door de jaren heen enkele veranderingen ondergaan waarbij vooral wisselingen in onbebost en bebost gedeelte hebben plaatsgevonden.

Deelgebied Paterswolde (2)

Het landschap is hier voornamelijk vanaf de Hooiweg tot ontwikkeling gekomen. De ontginningsactiviteit tijdens de late Middeleeuwen zorgde voor een agrarisch grondgebruik met nadruk op veeteelt. De groenlanden lopen geleidelijk af in de beekdalen van het Eelderdiep (buiten het te beschermen

gezicht) en de Leyenloop.

De agrarische functie vormde aanleiding voor de ontginning van het gebied maar vanaf de Middeleeuwen werden diverse ruime behuizingen opgericht. Behuizingen die deels voortkwamen uit de agrarische ontwikkeling en deels gebouwd werden als versterkte huizen vanwege de militair strategische ligging ten opzichte van Groningen. In de loop der eeuwen werd die militair strategische ligging van minder belang en verkreeg het gebied vooral betekenis als vestigingsplaats voor welvarende Groningse notabelen.

Centraal in het gebied ligt De Braak waarvan de eerste vermelding is gevonden in een archiefstuk uit 1705. In dat jaar wordt Lucas Nijsingh eigenaar. In 1721 krijgt Lucas Trip het goed door vererving in eigendom. Trip was onder meer burgemeester van Groningen en gebruikte het huis dan ook niet voor permanente bewoning maar alleen 'soemers'. Hij verhuurde het huis dikwijls middels advertenties. Zo blijkt uit de Groninger Courant van 1749-1750 dat het ging om 'een hecht en commodieus heerenhuis, schathuis, spatieuse stallinge nieuw getimmerd, hoven meest alle nieuws aangelegd, bosch, lanen, vijvers en grachten', kortom De Braak had het karakter van een buitenplaats. De aanleg van het gebied had waarschijnlijk een formeel karakter waarbij de hoofdas gericht was op de Hooiweg.

In 1827 kwam De Braak in eigendom van Abraham Hesselink (olieslager uit Sneek). In die periode werd door Lucas Pieter Roodbaard een plan ontworpen tot herinrichting van de tuinen. Roodbaard, belangrijk tuin- en landschapsarchitect, ontwierp een plan waarbij de formele aanleg deels werd omgevormd volgens de principes van de Landschapsstijl met als karakteristieken een slingerend padenpatroon, vijverpartijen en een licht geaccidenteerd 'natuurlijk' terrein gecombineerd met zichtlijnen en een afwisselend beplantingspatroon. Nadat de Groninger industrieel Jan Evert Scholten in 1888 de buitenplaats had overgenomen, liet hij in 1889 het huis afbreken. Het parkgedeelte werd toegankelijk gemaakt voor het publiek.

Ten oosten van buitenplaats De Braak ligt Vennebroek. Een eerste vermelding van dit huis dateert uit 1631. Het werd toen bewoond door de burgemeester van Groningen, Joachim Alting. In 1689 verkreeg de toenmalige eigenaar Reint de Sigers ter Borch het recht van havezathe. De erfgenamen van Ter Borch brachten het recht van havezathe over naar een aangekocht huis in Anloo. Nadat het huis in diverse handen was overgegaan, liet Joan Hendrik van Iddekinge het in 1848 afbreken en vervangen door het huidige onderkomen, dat in combinatie met de tuinaanleg het karakter van een buitenplaats verkreeg. In 1912 werd Vennebroek verkocht aan Pieter Arnold Camphuis, koopman te Groningen. Door Camphuis werden de oude toegangshekken vervangen, tevens werd de boerderij vernieuwd en ontstond er een relatie met het Friesche Veen waar onder meer een vakantiehuis werd gebouwd in 1910.

Het van oorsprong door groenlanden gedomineerde gebied werd met de komst van de buitenplaatsen aangevuld met enkele laanpatronen met bijbehorende laanbeplanting. Eén van de lanen vormde de oprijlaan van het inmiddels verdwenen Huis Paterswolde of Nijborg (gelegen in de nabijheid van Hoofdweg 270).

Aan de noordrand, tegen de Boterdijk aan, ligt nog een restant van een in Landschapsstijl aangelegde tuin met vijverpartijen. De tuin maakte deel uit van de inmiddels verdwenen buitenplaats Noordwijk die gelegen was op de plaats van de gelijknamige serviceflat.

Parallel aan de ontwikkeling van de buitenplaatsen zijn enkele boerderijen (de Marsch en Westerbroek) uitgegroeid tot aanzienlijke behuizingen met in landschapsstijl aangelegde tuinen.

In noordoostelijke hoek ligt een laagveengebied dat deels werd afgegraven (Frieze Veen). Ten gevolge van deze afgravingen veranderde de waterhuishouding. Om bescherming te bieden tegen opkomend water uit het beekdal van de Drentse Aa, werd de Boerdijk aangelegd.

Daarnaast functioneerde de Boerdijk als verbindingspad tussen Paterswolde en

een haventje. Dit inmiddels verdwenen haventje lag tegenover Huize Noordwijk en was door middel van de Schipsloot verbonden met de Drentse Aa. Tot aan de twintigste eeuw werd deze verbinding gebruikt.

De wegverbinding met Groningen verliep tot in de negentiende eeuw via de Hooiweg. In 1876 kwam daar verandering in doordat de Boerdijk werd verbreed en als eerste weg in de gemeente werd verhard. Het kreeg nu ook de naam Hoofdweg. De betekenis van deze weg nam spoedig toe en langs de weg ontstond een villa-achtige bebouwing. Het waren, vergelijkbaar met de oudere buitenplaatsen, vooral notabelen uit Groningen die zich hier gingen vestigen. Kenmerkend voor het toenemende belang van de Hoofdweg is de verschuiving van het tracé ter hoogte van de entree naar Vennebroek, daarbij is de oprijlaan naar Vennebroek verkort, het beplantingspatroon is wel gehandhaafd.

Huidige ruimtelijke karakteristiek

De buitenplaatsenreeks Eelde-Paterswolde (zie de toelichtende kaarten Ruimtelijke situatie/begrenzing) ligt op de overgangszone van het esdorpen-landschap naar het polderlandschap van het Groningerland. Die ligging is er debet aan dat het gebied deels beekdalgronden en deels hogere stuifzandgronden omvat. De beekdalgronden bestaan hoofdzakelijk uit grasland met duidelijke perceelscheidingen waaronder meer of minder oude houtwallen en sloten die het beeld bepalen. Delen van deze beekdalgronden zijn ook gebruikt bij de aanleg van de buitenplaatsen waardoor delen van het open beekdallandschap zijn verrijkt met laanbeplantingen en bos- en tuinpercelen. Het omliggende beekdallandschap, dat eveneens een waardevolle landschappelijke kwaliteit bezit, heeft een veel opener karakter.

De hoger gelegen gronden hebben hoofdzakelijk het karakter van een landgoed met een sterke afwisseling tussen besloten bospercelen en open weidekampen en vijverpartijen. In aansluiting op het esdorpenlandschap liggen er ook nog enkele essen.

De ruimtelijke inrichting van het gebied is gekoppeld aan het karakter van de buitenplaatsenreeks. Met andere woorden in het overheersend groene gebied zijn diverse landschap- en tuinaanleggen gerealiseerd. De oudste delen hebben elementen van een formele aanleg, de jongere zijn gebaseerd op de Landschapsstijl. Binnen die aanleg functioneren monumentale bouwwerken zoals buitenhuizen, hekwerken en boerderijen als functionele en ruimtelijke accenten. Daarnaast zijn er diverse boerderijen (die inmiddels voor een groot deel als woonhuis functie doen), woonhuizen en andere elementen die een meer of minder belangwekkende ruimtelijke rol vervullen. De jongere ontwikkeling langs de Hoofdweg laat een villa-achtige bebouwing zien.

In tegenstelling met de functioneel en ruimtelijk logische groei is de noordoostelijke uitbreiding van Paterswolde minder passend binnen het karakter van het gebied. Deze uitbreiding vormt een wig in het gebied waardoor een verdere

bespreking van de ruimtelijke karakteristiek beter per deelgebied kan worden uitgewerkt.

Deelgebied Eelde

De ruimtelijke karakteristiek van Lemferdinge wordt bepaald door een min of meer open voorerf (met schathuis) en een gesloten achtererf waar de zwaar beplante tuinaanleg domineert en tegelijk een harde overgang vormt naar het omliggende polderlandschap. De ten zuiden van de Lemferdingelaan gelegen gronden zijn enigszins gewijzigd (parkeerplaats en begraafplaats) maar hebben de groenstructuur behouden.

De ruimtelijke karakteristiek van Huis de Duinen is die van een besloten parkachtig landschap waarbij het huis een duidelijke centrumrol vervult. De harde overgang naar het vlakke polderlandschap is kenmerkend.

De ruimtelijke karakteristiek van Vosbergen is die van een voornamelijk besloten landschap. De dominerende beslotenheid wordt bepaald door een rijk geschakeerd beplantingspatroon waarbij diverse exoten zijn toegepast. Er ligt een gevarieerd padenpatroon over een licht geaccidenteerd terrein waarbij de oude Vosbergenlaan als hoofdas geldt. Weidekampen, vijverpartijen, esgronden en enkele erven brengen enige openheid in het besloten landschap. Waardevol is de grillige en harde overgang naar de oostelijke en westelijke kant. Met name de oostelijke rand laat een bijzonder sterk contrast zien tussen het gesloten landgoed en de openheid van het polderlandschap. Het huis Vosbergen functioneert als markeringspunt in het centrum van het gebied.

De ruimtelijke karakteristiek van Oosterbroek en Nieuw Hoog Hullen is door alle aanpassingen fragmentarisch geworden maar kent enkele belangwekkende kenmerken. In de eerste plaats zijn dat de twee taps toelopende lanen met een hoogopgaande laanbeplanting (voornamelijk beuken en eiken). Secundair van belang zijn de overige lanen en paden die veelal eveneens een hoogopgaande laanbeplanting kennen. Tegenover het in 1922 herbouwde huis Oosterbroek is de landschappelijke aanleg herkenbaar met een berg en restanten van een

vijverpartij. Achter dit huis ligt een restant van het grand canal omgeven door een gevarieerd beplantingspatroon (met exoten). De overige gronden zijn of bebost of benut als weidegrond waardoor een sterke afwisseling tussen besloten en open ontstaat. Bijzondere vermelding verdient het sterrebos op de noord-oosthoek van het terrein. De locatie van het oude Oosterbroek, het herbouwde huis Oosterbroek en het huis Hoog Hullen vormen de bouwkundige en cultuurhistorische hoofdaccenten in het gebied. Daaraan gerelateerde bebouwing betreft vooral enkele boerderijen en woningen. Daarnaast zijn twee bunkers vermeldenswaardig die functioneel verbonden zijn met de ontwikkeling van het vliegveld Eelde en de betekenis daarvan tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Deelgebied Paterswolde

De ruimtelijke karakteristiek van De Braak bevat twee aspecten: restanten van een formele tuinaanleg en een slingerend padenpatroon over een licht geaccidenteerd terrein behorend tot de Landschapsstijl. Het westelijke formele deel bevat enkele rechte lanen met bijbehorende laanbeplantingen en een aantal weidekampen. Het meer oostelijke deel is overeenkomstig de Landschapsstijl aangelegd waarbij een slingerend padenpatroon, een rijke beplanting met enkele exoten en vijverpartijen zorgen voor een ruimtelijk besloten landschap. De ruimtelijke karakteristiek van de erven aan de Hooiweg, alsmede het grondgebied ten noorden van de Braak wordt bepaald door een redelijk open beekdallandschap waarin laanpatronen, aangelegde tuinen (of restanten daarvan) en bermbeplantingen (Hooiweg) voor een ruimtelijke hiërarchie zorgen.

De ruimtelijke karakteristiek van Vennebroek kent door een veelheid aan elementen een sterke afwisseling van gesloten en open. Zichtlijnen, laanbeplantingen en vijverpartijen worden afgewisseld door coulissen en omsloten open ruimten. Het huis Vennebroek is een duidelijk visueel en ruimtelijk hoofdelement. Met name het beplantingspatroon langs de kronkelende vijver, waarbij

ook exoten zijn toegepast, draagt daaraan bij.

De ruimtelijke karakteristiek van de Hoofdweg bestaat hoofdzakelijk uit vrijstaande villa's die voorzien zijn van een royaal erf met soms een royale erfbeplanting. Met name de westkant van de weg werkt hierdoor als visuele buffer naar het achterliggende beekdallandschap van de Leyenloop.

Nadere omschrijving specifieke waarden

(zie ook de Cultuurhistorische waardenkaarten)

***Cultuurhistorische waarden**

Het gebied vormt de uitdrukking van een rijk cultureel en sociaal-economisch verleden vanwege de inrichting en de relaties naar de diverse vooraanstaande families. Families die in Drenthe maar vooral ook in Groningen (met name in de stad) een invloedrijke rol hebben vervuld.

De inrichting van het gebied is van doorslaggevende betekenis voor de ontwikkeling van het landschap. Een landschap dat gekarakteriseerd wordt als vrij gesloten met in het oostelijk deel een sterke overgang naar openheid.

Vanwege het grote aantal buitenplaatsen en de daaraan gerelateerde bebouwing is hier sprake van een voor Drenthe opmerkelijke en bijzondere functionele ontwikkeling.

***Historisch-ruimtelijke en stedenbouwkundige waarden**

Het gebied is van groot belang vanwege samenhang van het totale gebied. Meer en detail is er een waardevolle verscheidenheid aan landschappelijke aanleg. Het varieert van een strakke en formele aanleg van een sterrebos (Oosterbroek) tot een in landschapsstijl door L.P. Roodbaard ingericht gebied (De Braak). Naast deze aangelegde situaties is ook de sterke afwisseling van gesloten en open landschap van belang. Bijvoorbeeld op het grondgebied ten noorden van De Braak waar een sterke afwisseling tussen gesloten en open overheerst. Het oostelijk deel van het gebied kent juist een scherpe overgang van beekdalgebied naar de buitenplaatsenreeks.

De buitenplaatsen hebben ruimtelijk en functioneel een sterke onderlinge samenhang. De overgangen naar de verschillende onderdelen verloopt soms abrupt en een andere keer zeer geleidelijk. Het bebouwingslint langs de Hoofdweg vormt bijvoorbeeld een geleidelijke overgang naar de omliggende land-

schappelijke inrichting vanwege de ruime villabebouwing en de beplanting. Door het samenspel van buitenplaatsen, villa-bebouwing, infrastructuur en landschap is een bijzondere verkaveling en inrichting van het gebied ontstaan.

***Situationele waarden**

Vanzelfsprekend bestaat er een hechte relatie tussen de bouwwerken op de buitenplaatsen en de landschappelijke inrichting. Voorbeelden daarvan zijn hekwerken, een tuinaanleg met zichtlijnen vanuit het woonhuis.

Maar ook valt de royale villa-bebouwing langs de Hoofdweg op te vatten als een logisch vervolg op de aanleg van de rijke buitenplaatsen. Van een andere orde in de samenhang tussen onbebouwde en bebouwde ruimte is de sterke maar functioneel gegroeide harde overgang tussen de gesloten bospercelen en het polderlandschap die functioneel behoorden tot de buitenplaatsen.

In dit zeer waardevolle gebied staat een groot aantal waardevolle monumenten. Vanwege de wisselwerking tussen bebouwing en landschap is het zelfs zo dat een aantal bouwwerken een meerwaarde krijgt.

***Gaafheid/herkenbaarheid**

Enkele onderdelen van het gebied zijn als bijzonder gaaf aan te duiden. Voor enkele buitenplaatsen of onderdelen daarvan, is bovendien een voorstel tot bescherming als historische buitenplaats in voorbereiding. Het betreft het landgoed De Braak, De Duinen en het sterrebos van Oosterbroek. De overige delen zijn soms minder gaaf of minder belangwekkend om deze aparte bescherming te verkrijgen. Voor alle delen geldt wel dat ze in grote mate herkenbaar blijven.

Globaal gesproken is het totale gebied in structureel en visueel opzicht gaaf te noemen.

***Zeldzaamheid**

Zowel vanuit historisch-ruimtelijk, stedenbouwkundig (landschapsarchitecto-

nisch) als functioneel en landschappelijk oogpunt is dit gebied van groot belang en als zeldzaam te beschouwen, zeker voor wat het noorden des lands betreft. Op alle voorafgaande punten is het belang zo groot dat hier sprake is van een uniek en uitzonderlijk waardevol gebied.

De begrenzing

De begrenzing van het beschermde dorpsgezicht Landgoederenreeks Eelde-Paterswolde - bestaande uit twee deelgebieden 'Eelde' en 'Paterswolde' - is weergegeven op de bijgevoegde kaarten, nummers RDMZ/MSP/9/02a en RDMZ/MSP/9/02b.

Rechtsgevolg

Ter effectivering van de bescherming van het aangewezen dorpsgezicht moet ingevolge artikel 36, lid 1 van de Monumentenwet een bestemmingsplan worden ontwikkeld. De toelichting op de aanwijzing als beschermd dorpsgezicht kan daarbij wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen.

Doel van de aanwijzing is de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de verdere ontwikkelingen binnen het gebied. De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te geven voor een ruimtelijke ontwikkeling, die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruik maakt en daarop voortbouwt.

De gebieden die deel uitmaken van de onderhavige aanwijzing liggen binnen het bestemmingsplan Buitengebied, vastgesteld op 18 juni 1973 en onherroepelijk goedgekeurd bij Koninklijk Besluit van 4 september 1981. Omdat dit bestemmingsplan in onvoldoende mate op bescherming van de historisch-ruimtelijke waarden is toegesneden, zal voor het aangewezen gebied een herziening moeten worden vastgesteld waarin de historische karakteristiek van de bebouwing en de inrichting van de onbebouwde ruimte zijn vastgelegd. De termijn voor deze vaststelling, ingevolge artikel 36, lid 1, van de Monumentenwet, bedraagt twee jaren.

Bronnen

J. Bos, F.J. Hulst en P. Brood (redactie): 'Huizen van stand: geschiedenis van havezathen en andere herenhuizen in Drenthe en hun bewoners'. Meppel, 1989.

C.S. Oldenburger-Ebbers: 'De geschiedenis van tuinen, parken en buitenplaatsen in Drenthe'. Ons Waardeel 1991/6, p 197-215.

Niet gepubliceerde aantekeningen van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg opgesteld door drs. U.M. Mehrrens.

Colofon

Uitgave van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist 1995.

Historisch-geografisch en stedenbouwkundig onderzoek:
Provincie Drenthe, drs. J.B.T. Kruiger.

Begrenzingskaarten 1:2500
Kaarten vervaardigd door Studio Ineke van der Burg, Bilthoven.

Foto omslag:
Provincie Drenthe.

Onderschriften toelichtende kaarten:

1. Topographische en Militaire Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden, 1973 (facsimile herdruk). Fragment van blad 7 "Groningen" en blad 12 "Assen". Beide verkend in 1853 en gegraveerd in 1864 resp. 1860. Schaal 1: 50.000.
2. Chromo-Topographische Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden. Fragment van het blad 115 "Eelde". Verkend in 1898 en 1899. Herzien in 1920. Schaal 1: 25.000.
3. Topografische Kaart. Fragment van het blad 12B "Vries". Verkend in 1979, uitgegeven in 1982 door de Topografische Dienst. Schaal 1: 25.000.
4. Ruimtelijke situatie begrenzing, deelgebied Eelde. Provincie Drenthe, 1993.
5. Ruimtelijke situatie begrenzing, deelgebied Paterswolde. Provincie Drenthe, 1993.
6. Cultuurhistorische waardenkaart, deelgebied Eelde. Provincie Drenthe, 1993.
7. Cultuurhistorische waardenkaart, deelgebied Paterswolde. Provincie Drenthe, 1993.

Productie: RDMZ, Zeist.

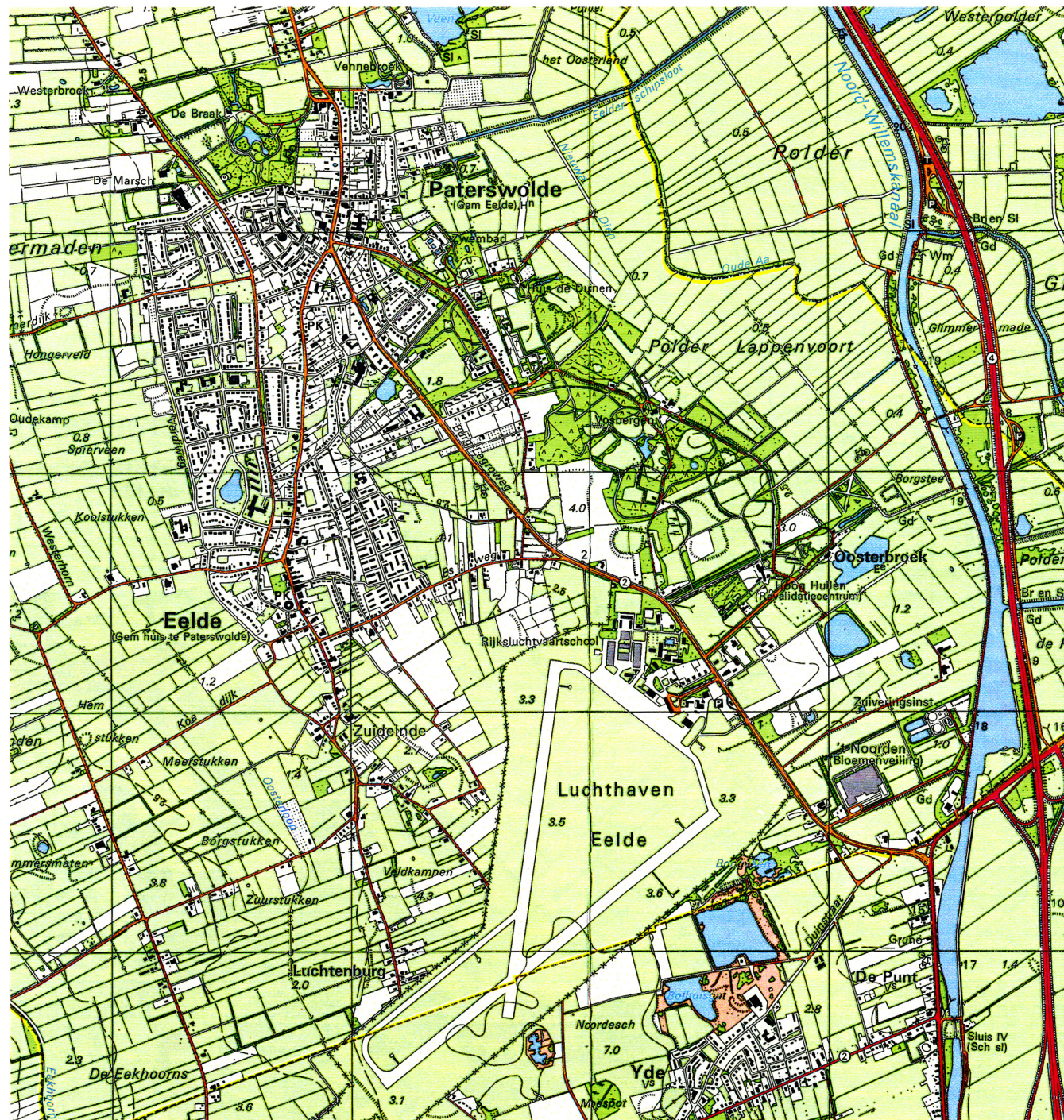
Kaart 1.
situatie 1853

Kaart 2.

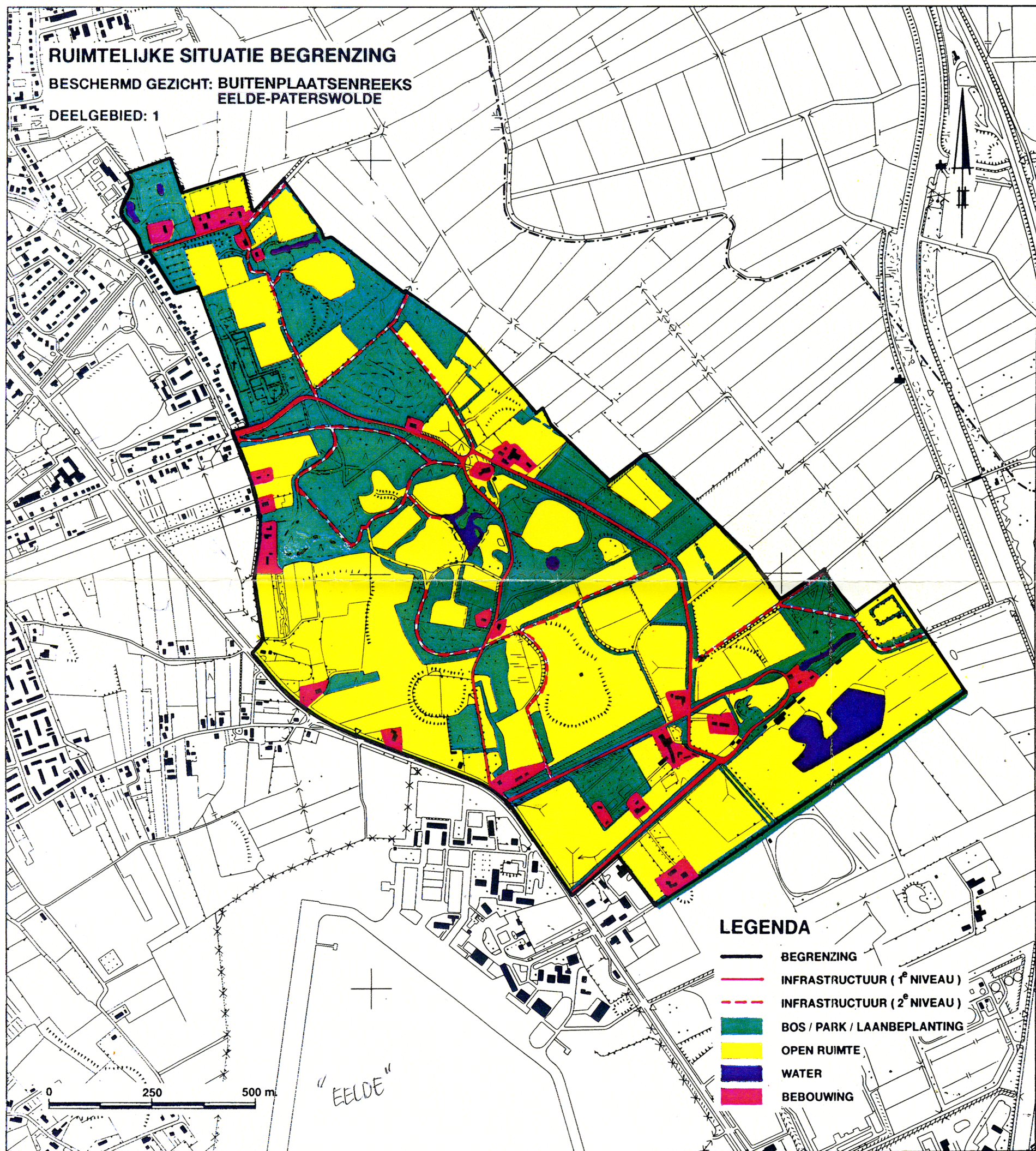
Kaart 3.
situatie 1979

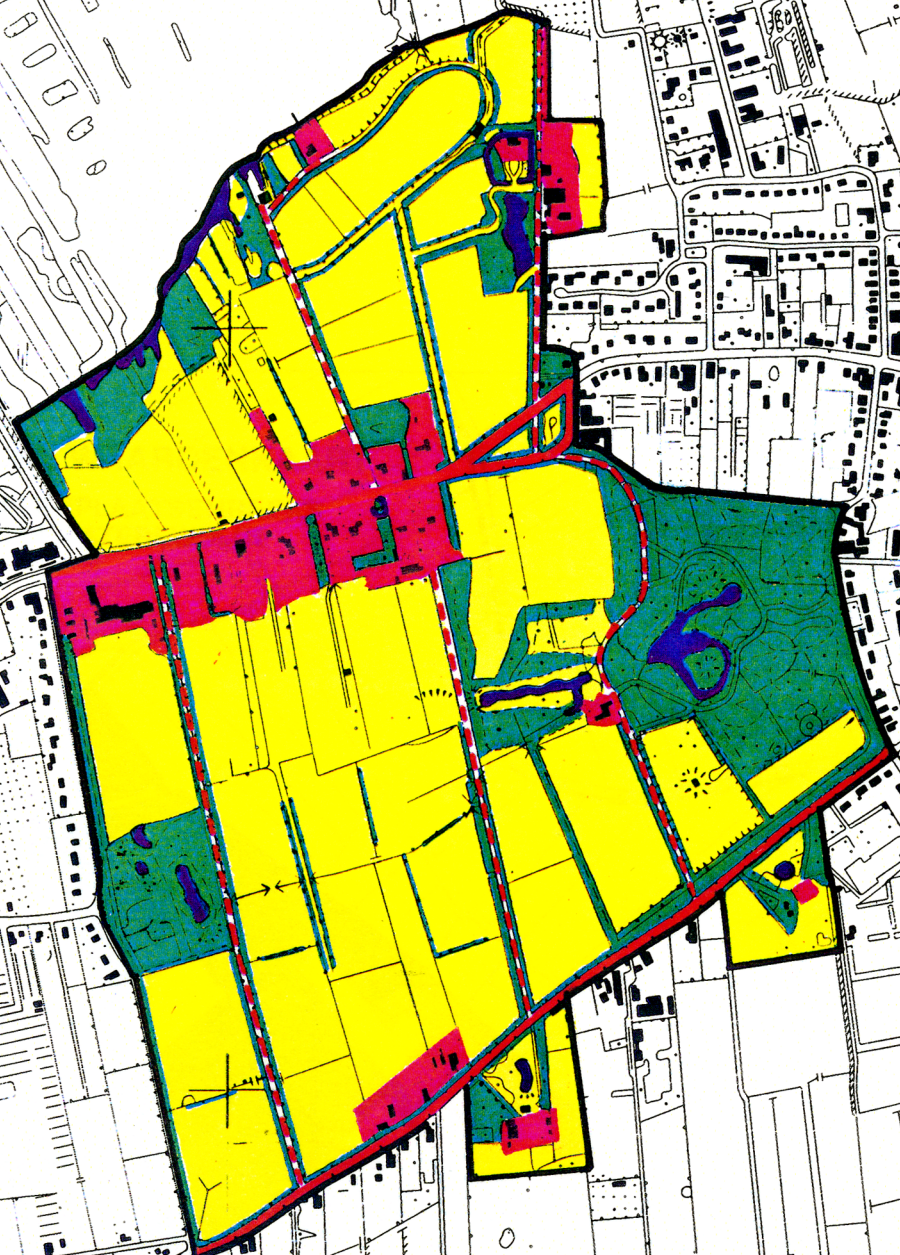
RUIMTELIJKE SITUATIE BEGRENZING

BESCHERMD GEZICHT: BUITENPLAATSENREEKS
EELDE-PATERSWOLDE

DEELGEBIED: 1

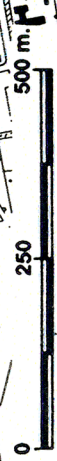

RUIMTELIJKE SITUATIE BEGRENZING
BESCHERMD GEZICHT: BUITENPLAATSENREEKS
EELDE-PATERSWOLDE
DEELGEBIED: 2

LEGENDA

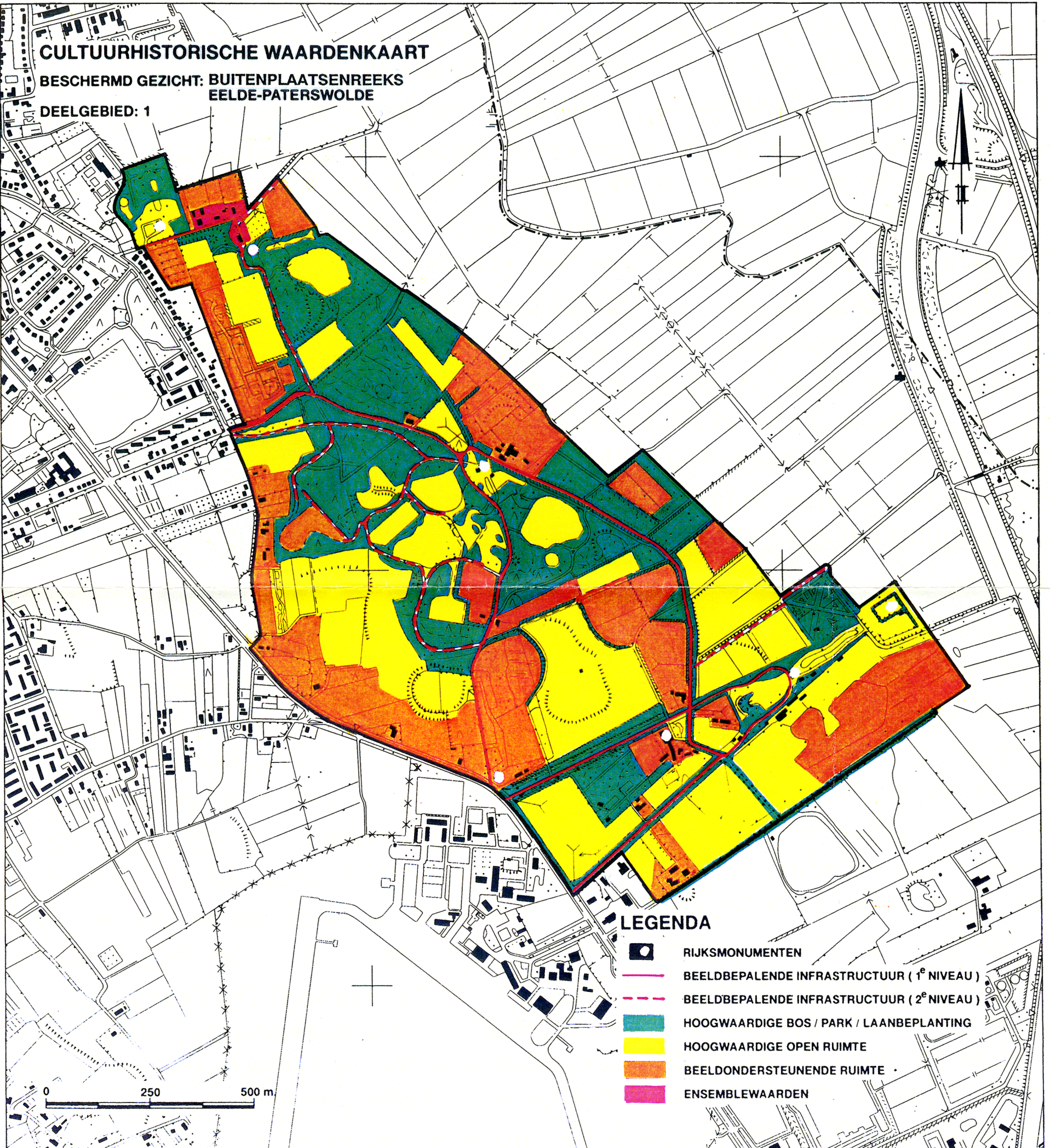
- BEGRENZING
- INFRASTRUCTUUR (1° NIVEAU)
- INFRASTRUCTUUR (2° NIVEAU)
- BOS / PARK / LAANBEPLANTING
- OPEN RUIMTE
- WATER
- BEBOUWING

CULTUURHISTORISCHE WAARDENKAART

BESCHERMD GEZICHT: BUITENPLAATSENREEKS
EELDE-PATERSWOLDE

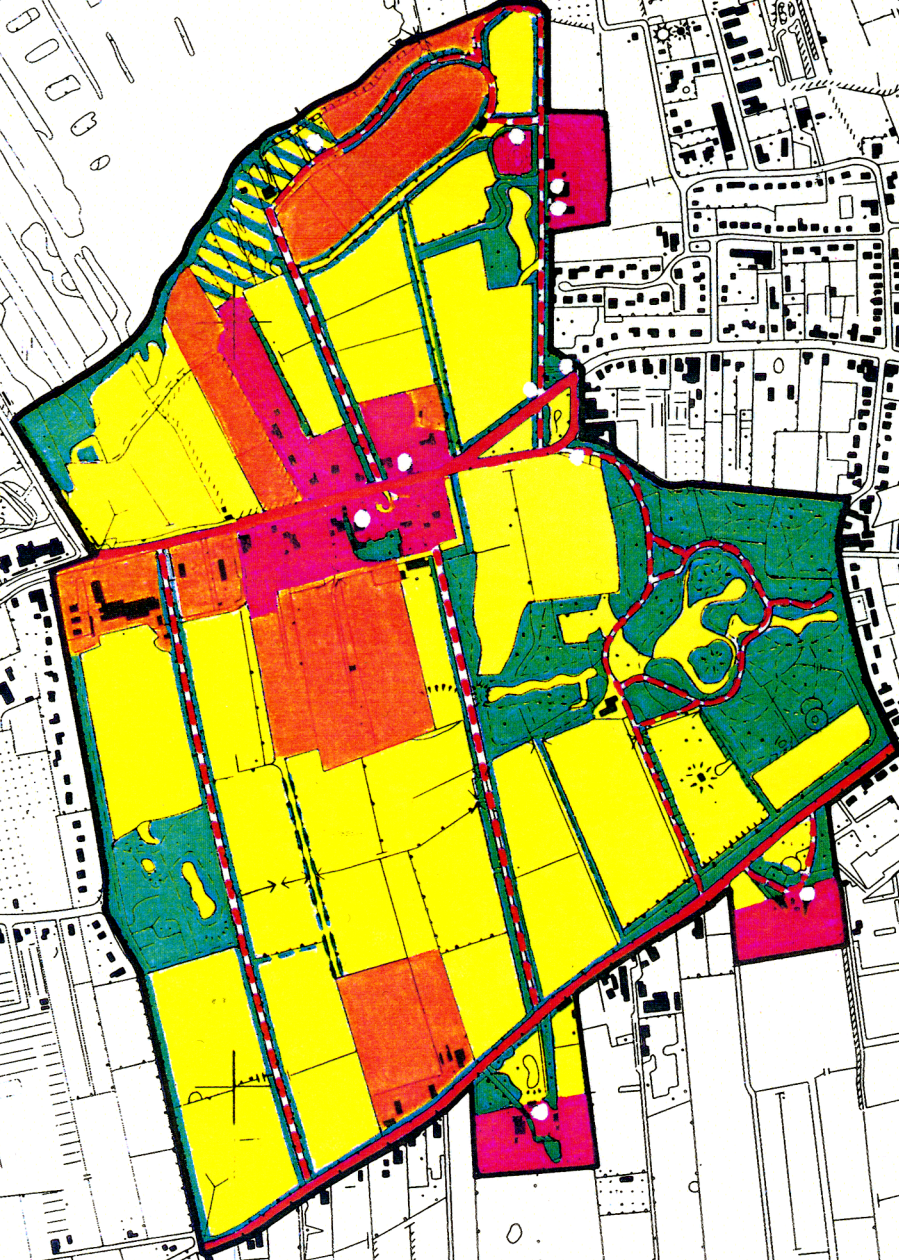
DEELGEBIED: 1

CULTUURHISTORISCHE WAARDENKAART

BESCHERMD GEZICHT: BUITENPLAATSENREEKS
EELDE-PATERSWOLDE

DEELGEBIED: 2

LEGENDA

- RIJKSMONUMENTEN
- BEELDBEPALENDE INFRASTRUCTUUR (1° NIVEAU)
- BEELDBEPALENDE INFRASTRUCTUUR (2° NIVEAU)
- HOOGWAARDIGE BOS / PARK / LAANBEPLANTING
- HOOGWAARDIGE OPEN RUIMTE
- BEELDONDERSTEUNENDE RUIMTE
- ENSEMBLEWAARDEN

0

250

500 m.

